

Molitva filozofa Stjepana Zimmermanna

Ivan Macut*

Sažetak

Rad je podijeljen na dva dijela. U prvom dijelu objavljen je tekst Zimmermannove molitve, koja je prvo objavljena u knjizi Putem života iz 1945. godine. U drugom dijelu rada donosi se kratka analiza pojedinih elemenata ranije spomenute molitve. Ta se analiza temelji na njegovim filozofskim tekstovima i misaonim traženjima: čovjek u potrazi za smislom života; Isus Krist kao Božji objavitelj; Isus Krist kao povijesna osoba; duša; spoznaja Boga preko stvorenoga svijeta; istinitost kršćanske objave. U zaključku rada naglašava se da Zimmermann nije teološki, nego prvotno filozofski pisac, ali Zimmermannova molitva pokazatelj je da u njegovim tekstovima postoji i teološka strana, koju je potrebno detaljnije istražiti kako bi se dobio zaokružen pogled na njegovo cjelokupno stvaralaštvo.

Ključne riječi: *Stjepan Zimmermann; molitva; Bog; filozofija; vjera; kršćanstvo*

Uvod

Stjepan Zimmermann (1884.–1963.) nije nepoznat našoj domaćoj filozofskoj i kulturnoj javnosti. Njegov filozofski opus predmet je proučavanja brojnih naših istraživača te zasigurno ulazi među one filozofske pisce prve polovice 20. stoljeća koji su relativno dobro obrađeni. Ne možemo reći da je njegov opus istraživački zaokružena i dovršena cjelina, ali nije ni nepoznat. S jedne je strane Zimmermannov filozofski rad dosta dobro i opsežno obrađen, a s druge njegovi tekstovi, u kojima se usredotočuje na kršćansku vjeru, na pojedine kršćanske istine i sl., nisu do sada dobili zasluženu pažnju. Da bismo dobili zaokružen pogled na njegovo stvaralaštvo u cjelini, i taj vid njegova stvaralaštva treba svakako uzeti u obzir.

U ovom radu želimo, nakon što donesemo cjeloviti tekst Zimmermannove molitve Isusu Kristu, napraviti i njezinu analizu na temelju njegovih tekstova. Uvjereni smo kako je na taj način moguće shvatiti tu Zimmermannovu molitvu. Ako bismo tu molitvu promatrali izdvojeno iz njegova filozofskoga rada, zasigurno bismo dobili dojam da je riječ o nesvakidašnjoj molitvi. Uklapajući ju u cjelinu njegova stvaralaštva, ona nam otkriva njegove ključne misaone točke u kontekstu traženja nadnaravnoga smisla života i njegova otkrivanja u Bogu, tj. u Isusu Kri-

* Doc. dr. sc. Ivan Macut, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Zrinsko–frankopanska 19, 21000 Split. ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-0224-7803>. E–pošta: ivanmacut@libero.it

stu i kršćanstvu kao nadnaravnoj objavljenoj religiji koja je jedina kadra čovjeku donijeti istinu o pravom Bogu, prema Zimmermannu.

1. *Zimmermannova molitva*

U svojoj autoergografiji, tj. u svojoj zadnjoj knjizi objavljenoj za života, pod naslovom *Putem života* iz 1945. godine, Stjepan Zimmermann prisjeća se kako svoje mladosti, tako i svojih misaonih traženja i lutanja. U toj knjizi pronalazimo i brojne autobiografske momente koje je autor želio podijeliti sa svojim čitateljima, kao i s generacijama koje će doći kasnije te se nadahnjivati i istraživati bogatstvo njegova filozofskoga stvaralaštva i opusa. Studirajući tu knjigu dobiva se dojam da je naš filozof gotovo znao da mu je to zadnja knjiga koju će objaviti za života, iako je poživio sve do 1963. godine. U knjizi pronalazimo svjesnost jedne misaone osobe da život nije samo puki san, nego itekako java. »Posvetiti život spoznavanju života, traženju sigurnih odgovora na pitanja, kojima je ovijena tajnovitost smisla ljudskog života, ne možemo u snu, gdje umjesto smišljenog opravdanja istine vlada zbrka afektivnog maštanja« (Zimmermann, 1945, 5).

U toj knjizi Zimmermann daje presjek svojega filozofskoga istraživanja i rada. Pokušava naknadno pojasniti pojedine pozicije i stavove koje je ranije zastupao te naglašava važnost filozofije za svakodnevni život. Filozofija nije samo akademska disciplina odvojena od stvarnoga života, nego ona treba pomoći čovjeku oblikovati život te postati filozofijom života. Za Zimmermanna filozofija života sastojala se je u pronalasku smisla toga života. Da mu to nije odmah pošlo za rukom te da je prošao teške trenutke kušnje i nutarnjih borbi, također doznajemo iz njegove autoergografije. Konačno, Zimmermann pronalazi smisao života, a on se nalazi u Isusu Kristu i nadnaravnoj objavljenoj religiji kršćanstvu.

Proučavajući Zimmermannova kako objavljena tako i rukopisna djela, došli smo do spoznaje da se je bavio različitim, ali međusobno povezanim, filozofskim temama, a sve njih, na neki način, zaokružuje njegovo istraživanje mogućnosti objektivne spoznaje. U tom kontekstu njegovih rasprava, uistinu je rijetko naići na njegov autobiografski odnos prema Bogu. Budući da je bio katolički svećenik, ne iznenađuje nas činjenica da je kroz molitvu njegovao i produbljavao svoj odnos prema Isusu Kristu. U knjizi *Putem života* naišli smo na jednu Zimmermannovu dužu molitvu Isusu Kristu¹ te je njezina analiza predmet našega rada. Ta molitva u cijelosti glasi ovako:

»Isuse, pristupam k tebi sa sigurnošću, da si poslanik Božji, koji nam objavljuješ, kako Bog ljubi sve ljude, kad im daje sebe kao nadnaravnu svrhu života. Za sada još ne znam, kakvo će biti naše uživanje te svrhe, ali znam, što je nadnaravna svrha, jer znam, u čemu bi se sastojala naravna svrha života, da nas je Bog samo njoj prepustio. Po naravi imam razum i volju, pa bi naša sreća u polučanju svrhe bila samo u tome, što bismo s udivljenjem gledali uzvišenost moći i mudrosti i dobrote Božje u svemu stvorenju, u svemiru i u ljudskom životu, pa bi se u našim dušama razplamtjela ljubav, najplemenitiji doživljaj na neizcrpljivom izvoru

1 U knjizi *Kriza kulture* donosi Zimmermann molitvu Kristu Giovannija Papinija (Zimmermann, 1943, 246–247).

svega, što se u svietu i životu odrazuje kao najljepše, najvrednije. Da ne budemo udaljeni od Boga preko njegovih stvorova, nego da mu se neposredno približimo, da ga umom zremo ‘licem u lice’, sasvim drugačije nego sada, taj nadnaravni način spoznaje daje nam Bog kao izvor ljubavi, za koju od naravi nismo sposobni. Zato nam sreću te ljubavi ne daje kao zaslugu za ova neznatna naša dobra djela, na koja nas upućuje razum, nego nam po tebi, Isuse, objavljuje putove, koji nas k njemu vode — u ‘nebo’ u ‘kraljevstvo Božje’, u nadnaravni život sjedinjenja s Bogom. Objavljuje nam zakon života kao pripreme za izasmrtnu sreću. Objavljuje nam svoje milosti, koje nam pruža za vršenje zakona. Objavljuje nam istine, u kojima donekle već sada razabiremo buduće otkriće o njegovu životu i o uređenju naših života po vječnom zakonu, — buduće otkriće o Bogu Stvoritelju, Ureditelju i Darovatelju ili Ljubitelju. Vjerujem u tvoje rieči, Isuse, u sve što nam objavljuješ. Znamem i zašto vjerujem. Ti si sam rekao, da si Božji poslanik i upozorio si na svoja djela, da to potvrdiš. Suvremeni tvoji privrženici znali su za ta djela i zato su te sledili. Kad si bio uzvišeniji od svih nas, i kad si Bogu bio od svih nas bliži — kako ti svi priznaju, — zar bi ti svjestno obmanjivao ljude, koji su zbog vjere u tebe položili živote? Ti si osnovao svoju Crkvu, da poučava ljude o objavi Božjoj i da ih vodi k nadnaravnoj sreći, pa zar bi Bog pristao, da preko tebe obmanjuje ljude? Zar nije sve, što si govorio i činio, namijenjeno samo onoj svrsi, kojom nam se daje najviše, što je čovjeku sposoban od Boga primiti? Zar ovo najbolje, što možemo od Boga očekivati, dolazi do nas putem Božje obmane, koja bi u tome bila, da dopušta vjeru u tebe, koju ne možemo smatrati nerazumno? Smjerno priznajem, da bi bez tebe bio zločinac, i da nikad tebe nisam upoznao, bio bih najnesretniji. Zar taj plod ljubavi prema tebi može biti plod neistine? Vjerujem u istinu tvojih rieči, da si ti Sin Božji, da si jedno s Bogom, i zato se Tebi molim, da mene, koji sam postavljen na razkršće između životinje i Boga, iza smrti uvedeš k Otcu našem na nebesima« (Zimmermann, 1945, 122–124).

2. Analiza Zimmermannove molitve

Analizu te Zimmermannove mladenačke molitve² želimo napraviti u kontekstu njegove filozofije, ali i teologije.³ Naime, polazište njegova traganja, pa

- 2 »Ta je ‘molitva’ nastala (ne znam točno kada) nakon mnoge lektire o kristologiji« (Zimmermann, 1945, 124). Smatramo da je ta Zimmermannova misaona molitva nastala po njegovu neposrednu povratku iz Rima, kada se je počeo intenzivnije baviti proučavanjem odnosa filozofije i kršćanske religije. Ta njegova potraga i izučavanje kršćanstva u kontekstu drugih religija, ali i spoznaje općenito, dovela ga je do otkrića Božje ljubavi i sigurnosti koja se u toj Božjoj ljubavi nalazi da je svakomu čovjeku namijenjena nadnaravna sreća u životu. »Dopuštam, da taj doživljaj nije bio samo plod logike, i zato će se to otkriće činiti nekome ‘subjektivnim’, ali i to nije sasvim tako. Jer temelj, na kome se misao uzdizala, bijaše sigurna spoznaja o Bogu, o njegovoj ljubavi, u odnosu prema pitanju naše podpune sreće, bez ograničenja na sadašnju narav. Odtuda mi se ukazala naravna religija nedostatnom, očitovala mi se ‘potreba’ nadnaravne religije, veze s Bogom pod vidom nadnaravne svrhe života« (Zimmermann, 1945, 139).
- 3 Zimmermann naravno pravi jasnu razliku između filozofije i teologije i po spoznajnom izvoru ili načelu i po predmetu istraživanja. »Kako je vidjeti, razlika je između filozofije i teologije — po shvaćanju samih skolastičkih ili kršćanskih filozofa — u spoznajnom izvoru ili principu: teologija osniva svoje znanje na Kristovom, božanskom autoritetu crkvenog učiteljstva, dočim je filozofiji

i vjerskoga traganja i pitanja o Isusu Kristu kao povijesnoj osobi,⁴ ali i Božjemu objavitelju i Sinu Božjem, za Zimmermanna su duboko ukorijenjeni u filozofiji, povijesti i teologiji. Zimmermannovo polazište nije teološke, nego prvotno filozofske naravi.⁵ Isto tako i temelj njegovih vjerskih promišljanja o kršćanstvu kao pravoj i jedinoj nadnaravnoj religiji,⁶ kako je vidljivo u nastavku, ne proizlazi prvotno iz teološkoga, nego iz filozofskoga izvora, a teologija se na to kasnije nadozvezuje.⁷ Zimmermann polazi od kritičkoga istraživanja mogućnosti spoznaje (filozofija), da bi završio na apologetskom opravdanju stečene spoznaje (teologija).

Zimmermann svoju molitvu otvara tvrdnjom: »Isuse, pristupam k tebi sa sigurnošću, da si poslanik Božji, koji nam objavljuješ, kako Bog ljubi sve ljude, kad im daje sebe kao nadnaravnu svrhu života« (Zimmermann, 1945, 122). Promatranje Isusa Krista kao Božjega poslanika, a kasnije i Sina Božjega, nije »rezultat uvida u kulturno značenje poviestne pojave Kristove«, nego do toga uvida Zimmermann dolazi kritičkim izučavanjem stečene spoznaje »da je u Kristu božanski izvor života« (Zimmermann, 1944, 17). Naš filozof odbacuje prigovor prema kojemu oslanjanje na Kristov autoritet znači protivljenje slobodi, kako osobnoj tako i znanstvenoj slobodi. Kao da bi prihvaćanje Kristova autoriteta dokidalo znanstveni autoritet i slobodu. Zimmermann smatra kako sloboda znači »nezavisnost od neopravdanog autoriteta« te u tom kontekstu upravo znanost ima »taj zadatak da istraži da li je auktoritet Kristov opravdan. Znanost mora istraživati istinu, mora izvidjeti da li postoje valjani razlozi za historijsku istinu da je Krist u ime Božje učio« (Zimmermann, 2020, 140–141).

Nadalje, u istraživanju o čovjeku i njegovoj nadnaravnoj svrsi života Zimmermann ne polazi od kršćanstva, kako bi se možda na prvi pogled očekivalo, budući da naš filozof nadnaravnu svrhu pronalazi u potpunosti ostvarenu u kršćanstvu i po Isusu Kristu, koji je Sin Božji, poslanik Božji, objavitelj Božji, nego polazi od

izvor u iskustvu i razumu. Razlika je još i u predmetu: jer se filozofija bavi samo s razumskim ili naravnim istinama, dok teologija obuhvata i takve istine (aukautoritetom zaštićene), koje nadilaze razumsko znanje. Filozofija dakle po svom pojmu (predmetu, izvoru i metodama) nije ovisna od teologije, nije joj podređena kao 'služkinja' (ancilla theologiae), osim koliko se teologija i na nju oslanja« (Zimmermann, 2020, 515).

- 4 »Vjera u Isusa Krista znači usvajanje istine, da je poviestno postojao jedan čovjek, koji je dokazao, da je Bog. Kao znanstveni problem, ta istina iziskuje poviestno iztraživanje o eksistenciji dotičnog čovjeka i o dokazima, kojima je on utvrđivao svoju legitimaciju Bogočovjeka« (Zimmermann, 1943, 239).
- 5 Zimmermann izričito naglašava kako teološkim istraživanjima o Isusu Kristu kao Bogočovjeku prethode filozofska pitanja o Bogu (Zimmermann, 1943, 239).
- 6 Smatramo važnim istaknuti kako Zimmermann razlikuje religiju u subjektivnom smislu i religiju u objektivnom smislu. Što je to religija u subjektivnom smislu? »Priznanje Boga, koliko postoji u čovjeku kao svijesnom subjektu, zovemo religija u subjektivnom smislu« (Zimmermann, 1934, 247). Što je to religija u objektivnom smislu? »Izrazom 'Bog' pomišljamo biće, koje nužno postoji (egzistira), koje svojom egzistencijom nije ni u kome odnosu (relaciji) ovisnosti, koje dakle nije relativno, nego apsolutno. Osim toga, ovo biće pomišljamo da nije bez razuma i volje, tj. da je osobno biće. Iz ove dvije konstitutivne oznake u pojmu Boga izvire i treća, da je Bog ljudske živote razumno i voljno sa sobom povezoao. Ovu vezu između Boga i čovjeka, koliko su zajednički objekt našega poimanja, zovemo religija u objektivnom smislu« (Zimmermann, 1934, 247).
- 7 »Sad napokon nije neshvatljivo, kako naš filozofijski nazor prelazi u kršćanski nazor o životu« (Zimmermann, 1945, 190).

promatranja samoga života. »Ne polazimo dakle od kršćanstva [...]; promatranjem života uzpinjemo se k religijski–moralnom smislu života. Na ovom putu sustavno metodičkog filozofiranja izgrađujemo životni nazor, koji nam ima služiti smjernicom orijentiranja u suvremenom stvaranju budućnosti« (Zimmermann, 1944, 16).

2.1. Središte — Isus Krist kao povijesna osoba

U središtu te Zimmermannove molitve nalazi se Isus Krist kao povijesna osoba.⁸ Zimmermann Krista prvenstveno promatra kao Božjega poslanika,⁹ a tako ga i oslovljava, te kao Sina Božjega. Isus Krist onaj je po komu Bog objavljuje putove po kojima nas isti taj Bog vodi u nebo — u kraljevstvo Božje, tj. u nadnaravni život sjedinjenja sa samim sobom. Nadalje, Bog po Isusu Kristu objavljuje svoju milost, istine prema kojima već sada razabiremo buduće otkriće o Božjem životu i uređenju čovjekova života prema Božjem vječnom zakonu. Bog nam se po Isusu Kristu otkriva kao Stvoritelj, Ureditelj, Darovatelj i Ljubitelj (Zimmermann, 1945, 122–124). Zimmermann o Isusu Kristu ne razmatra kao o povijesnoj osobi bez odnosa s Bogom. U Isusa Krista naš filozof vjeruje i on je za njega Sin Božji. »Vjerujem u istinu tvojih rieči, da si ti Sin Božji, da si jedno s Bogom, i zato se Tebi molim, da mene, koji sam postavljen na razkršće između životinje¹⁰ i Boga, iza smrti uvedeš k Otcu našem na nebesima« (Zimmermann, 1945, 124). Za Zimmermanna vjera u Isusa Krista u sebi bitno uključuje moralni smisao¹¹ jer se po toj vjeri osoba moralno preporada, tj. po toj vjeri uzdiže se u nadnaravni svršni red. Za jedne dovoljno da u Krista povjeruju jer su im drugi za njega posvjedočili i o njemu ih poučili, a za našega autora vjerovati u Krista znači

8 U jednom Zimmermannovu rukopisu piše: »Krist je povijesno lice, pa stoga u njega 'vjerovati' ne znači drugo nego na temelju povijesnih svjedočanstava imati sigurno znanje, da je on uistinu dokazao svoj Božji autoritet. Takvo pak sigurno znanje spada u okvir povijesnog istraživanja. Tko bi tvrdio da se znanost protiv vjeri u Krista, morao bi se pozvati na povijesnu znanost i dokazati da Krist nema Božjeg autoriteta« (Zimmermann, 2020, 258).

9 Na jednom mjestu Zimmermann o Isusu Kristu kao Božjem poslaniku piše: »Vjerovati u Krista znači priznavati, da je istinita njegova vjera, kojom se predstavljao kao Božji poslanik zato, da ljudima govori u Božje ime ili da im dade Božju objavu« (Zimmermann, 1941, 326).

10 Zimmermann i po čovjekovoj duši, koja nije samo animalna, nego i spiritualna, razlikuje čovjeka od životinje. Tako na jednom mjestu piše: »Da je čovječja duša ne samo animalna, nego i spiritualna (i po tome različita od životinjske duše), proizlazi dakle otuda, što imade sposobnost (moć) misaonog spoznanja, za razliku od receptivnog i asocijativnog osjetnog opažanja te reproduktivnog pomišljanja, zatim sposobnost slobodnog, na umnom motivaciji osnovanog htijenja, za razliku od mehanički udešenog osjetnog teženja, i napokon sposobnost (u vezi s mišljenjem i htijenjem) viših čuvstava, za razliku od samo osjetnih stanja ugone i neugode« (Zimmermann, 1923, 211). Na jednom drugom mjestu o čovjeku i njegovoj različitosti od životinje piše: »Čovjek je konstituiran od tijela i duše, koja je duh (imajući bezmaterijalni razum i volju). Tako nam je psihologija postala ključ u filozofsku antropologiju, koja čovjeka kao duhovno biće razgraničuje prema životinjama« (Zimmermann, 1937, 43). »Zimmermann smatra da je epistemološka problematika temeljna u odnosu na metafizičko pitanje o odnosu duše i tijela« (Hanžek, 2012, 107). Na koncu, spomenimo i to da je za Zimmermanna duša duhovne naravi, a to znači da je neovisna »o bilo kojem materijalnom principu koji bi ju konstituirao« (Hanžek, 2013, 326).

11 Iako je vjera u Isusa Krista temelj kršćanstva, ipak, Zimmermann smatra kako je »ljubav životno obilježje Kristovih sljedbenika: ona je bit kršćanstva. [...] Kršćanski dakle moral (a to nije isto- vetno s moralnim životom pojedinih kršćana) predstavlja maksimum moralne kulture« (Zimmermann, 1938, 343).

da život treba postati život s Kristom: svoj život treba u potpunosti uskladiti s Kristovim učenjem i životom.¹² Zimmermann, kao istinski vjernik–kršćanin, želi nakon ovozemaljskoga života susresti Krista u nebesima. »Iznad svih mojih želja čitavoga života ova jedna je najveća: na pristupu vječnog života, kad ugledam Krista, da svom dušom zavapim: Slava Tebi Kriste! — i spasim dušu svoju. To je izraz moje religije: vjere u Isusa Krista, koji će mi biti moralni sudac i dosuditi mi život vječni« (Zimmermann, 1941, 333). Nadnaravni život sjedinjenja s Bogom, kako Zimmermann u svojoj molitvi naziva život vječni, znači »da tjelesnom smrću sav ne umirem, nego će duša i nakon smrti beztjelesno ili duhovno živjeti« (Zimmermann, 1941, 333). Život vječni, tumači dalje Zimmermann, označava i stanje koje će nam Krist dosuditi na temelju našega moralnoga života na zemlji. Za dobra djela dobit ćemo dobro stanje,¹³ a za zla djela dobit ćemo zlo stanje.¹⁴ Prvo je stanje u svojoj biti »ostvarenje svih težnja za srećom, stanje blaženstva (‘nebo’), a drugo gubitak blaženstva (‘pakao’)« (Zimmermann, 1941, 333). Odatle to Zimmermann zna? Zimmermann svoje znanje o vječnoj sreći ili propasti utemeljuje na Kristovim riječima i na učenju njegove Crkve. Krist je povijesna osoba i Bog te sve ono što je Krist učio, tj. objavio o Bogu, religiji i moralu, ima božanski autoritet¹⁵ te zbog snage toga božanskoga autoriteta potrebno je vjero-

12 »Od Krista dakako bježe svi, koji se kao kuge boje poštenja, čestitosti, samozataje, discipline u životu i karaktera. Naravski, Krist ne može naći gostoprimstva u našem vijeku ljudskih klaonica, kulturom maskiranih pljačkaša, socijalno i nacionalno programatskim obmanama zaštićivanih lupeža, koji su zgazili jednakost i pravdu i slobodu u času, kad su to najvećivali, kako bi prijevaram zarobili onoga čovjeka, koji toliko puta prevaren i pogažen još uvijek grčevito čuva vjeru u konačnu pobjedu moralnih ideala« (Zimmermann, 1941, 330).

13 »Ne će čovjek samo razumno–voljno biti sjedinjen s Bogom, nego na nadnaravni način, koji nadilazi sposobnost, što je čovjek ima od naravi: blaženik će pobožanstveno živjeti s Bogom. To je ‘gledanje’ Boga neposredno ljubavno združenje u zornosti ili ‘licem u lice’. Kad sitnozorem ili dalekozorem nešto gledamo, pojačana je vidna sposobnost, a za vječno blaženstvo dat će Bog nadnaravnu pomoć ili milost, da čovjek uzmogne živjeti sasvim drugim životom, nego mu je moguće po razumnoj naravi« (Zimmermann, 1941, 333–334). Malo dalje u istom djelu Zimmermann tumači pojam gledanja “licem u lice” naglašavajući da za njega shvatiti treba posjedovati prethodno znanje iz filozofije. Tako naš autor tumači da postoji neposredan način spoznavanja, kao primjerice kada čovjek opaža kuću ili drugoga čovjeka, i posredan način spoznavanja te je naše znanje o Bogu posredno. Uz to, postoje i izrazi koji su jednoznačni, kao primjerice *čovjek* i sl., te izrazi koji su analogni, kao primjerice nešto što iz svijeta pripisujemo Bogu. Naše je znanje o Bogu nesavršeno, ali nakon smrti Boga ćemo spoznavati ne u svjetlu razuma, nego svjetlom slave, tj. nadnaravno osposobljeni te se u tom, na koncu, i sastoji naša nadnaravna svrha života (Zimmermann, 1941, 415–416).

14 »Tko je kršćanski orijentiran, ima preciznu uputu za život. On ima živjeti u zajednici s Kristom, po njegovoj zapovjedi o ljubavi Boga i bližnjega. On ima svaki dan svoga života shvatiti kao moralni zadatak, za koji će odgovarati pred sudom vječnosti, gdje se odlučuje o njegovu blaženstvu ili propasti. On zna da je u tome smisao ovog života. Znade dakle, da je dobio jedan život, i da će dobiti drugi, za koji je i on sam stvaralac. Znade vrlo dobro, da je i za svoj socijalni život moralno odgovoran. Tko je onda pri razumu (i, dabome, pri poštenju) kadar tvrditi, da kršćanska religija podržava nesocijalno stanje?! To ni onda nije slučaj, kad ona ne bi kritički bila opravdana. Kršćanstvo ima moralnu misiju sprječavati zločine, koji i predstavljaju izvor kriza. U religiji je uporište moralne svijesti, *temelj bezuvjetne obveze*« (Zimmermann, 2020, 50).

15 Na jednom drugom mjestu Zimmermann piše: »kršćanski vjernik čvrsto pristaje (vjeruje) uz ono što Krist uči zato, što priznaje njegov božanski auktoritet, priznaje da je njegova nauka Bogom objavljena i stoga istinita — a to opet priznaje iz nekih razloga, ako i nije kritički verziran glede

vati i živjeti njegove zapovijedi. To je put prema obećanom blaženstvu na nebesima (Zimmermann, 1941, 334). Ovozemaljski život služi nam, prema našem filozofu, kao put do pobožanstvenjenja, a spoznaja »da je u Kristu božanski izvor života, osnov [je] našem pobožanstvenjenju« (Zimmermann, 1944, 17). U biti, prema Zimmermannu smisao je našega ovozemaljskoga života pobožanstvenjenje jer je to sam Bog tako odredio.¹⁶ Budući da je čovjek razumne naravi, može spoznati ono što Bog od njega hoće. Kada čovjek kao razumno biće spoznaje i ljubi Boga, čovjek mu postaje “naravno” sličan, tvrdi Zimmermann, i nastavlja kako čovjek može Bogu biti i “nadnaravno” sličan, a to bi se sastojalo u Božjem daru nadnaravnoga pobožanstvenjenja čovjeku, a Bog mu to objavljuje jer čovjek sam svojim razumom do toga ne može bez Boga doći. »Razumski nam se objavljuje kao naš najviši cilj života, dostiživ naravnim našim sposobnostima, razumnom spoznajom i voljom. Ali iznad toga — sve je nepoznanica za naš razum. Ima li koja druga objava? Je li Bog ljudima objavio, da im daje nadnaravnu sreću u nadnaravnoj ljubavi, dostizivu nadnaravno dobrim djelima? Kršćanstvo kaže, da jest — po Isusu Kristu« (Zimmermann, 1945, 115).

2.2. Spoznaja Boga

Nadalje, Zimmermann kaže kako čovjek Boga može svojim razumom i voljom spoznati preko stvorenoga svijeta — svemira i ljudskoga života — te nas naš razum približava Bogu »da ga [Boga] umom zremo ‘licem u lice’« (Zimmermann, 1945, 123). Zimmermann odbacuje tvrdnju kako čovjek svojim razumom bez religije ne može doći do spoznaje Boga. Ta je spoznaja moguća i bez posredovanja religije. »Sam po sebi, bez obzira na religijski odnos, može ‘Bog’ biti predmetom čisto teoretskog (logičkog) umovanja, te je neosnovano mišljenje (na pr. Schelerovo), da filozofija (aristotelovska) bez obzira na religiju ne može dohvatiti misao o ‘Bogu’« (Zimmermann, 1944, 84). Osim toga, čovjek koji promišlja (misaoni čovjek — kako to kaže Zimmermann) u svojoj refleksiji o životu nailazi na tragove Boga. Uz to, čovjek dolazi do Boga i preko svoje težnje za boljim životom usred života koji je ispunjen neostvarivim zadovoljstvima, nedostatnosti i prazninom. Sve ovo, dakle, dovodi čovjeka do Boga bez potrebe za religijom (Zimmermann, 1944, 85). Ipak, svjestan je Zimmermann prednosti koju nadnaravna religija pruža čovjeku u kontekstu potrage i dolaska do Boga. Naš autor u svojoj molitvi za nadnaravni način spoznaje koja čovjeku dolazi od Boga drži, smatramo ispravno, darom Božje ljubavi te čovjek po svojoj naravi i razumu sam od sebe nije sposoban uzdići se na tu razinu spoznaje. »taj nadnaravni na-

tih razloga (na pr. čuje da evangeoska povijest svjedoči za Kristovo uskrsnuće i druga čudesa; misli na to, da Bog neće dozvoliti zavaravanje ili obmanjivanje, kad su povijesna svjedočanstva o Kristu barem tako jasna i sigurna kao druge povijesne istine)« (Zimmermann, 2020, 148).

16 »Mi ćemo utvrditi osnovanost moralnog zakona u religiji, u životnom odnošaju s Bogom — i tako će sva moralna vrijednost života biti povezana s oživotvorbom onog dobra kao životnog cilja, koji je Božjim zakonom čovjeku određen. Ne samo da je time moralna dobrotu dobila opravdanje svog bezuvjetnog važenja, nego je njezin Zakonodavac po njoj odredio i smisao čovjekova života, — njegovo pobožanstvenjenje« (Zimmermann, 1944, 15–16).

čin spoznaje daje nam Bog kao izvor ljubavi, za koju od naravi nismo sposobni« (Zimmermann, 1945, 123).

»Ti si osnovao svoju Crkvu, da poučava ljude o objavi Božjoj i da ih vodi k nadnaravnoj sreći« (Zimmermann, 1945, 123). Zimmermann je svjestan da u svim religijama postoji svijest čovjeka o biću ili pojavi koja nadilazi čovjeka, tj. koja je neempirička, te da prema toj stvarnosti čovjek zauzima i svoj određeni stav.¹⁷ Ipak, postoji jedna ustanova na zemlji koju je sam Bog — Isus Krist osnovao i ta se ustanova zove Crkva. Njezin je zadatak da sve ljude privodi k Isusu Kristu, tj. k Bogu. »Jer samo uz postavku, da je Isus Hrist božansko lice, koje čitav svoj auktoritet prenosi na društvenu jednu organizaciju, preuzima ova Njegova organizacija položaj zastupnika, koji će sve ljude privoditi k Hristu kao Bogu« (Zimmermann, 1930, 407). Kršćani su oni koji su već članovi Crkve te upravo preko Crkve, tj. u suživotu s Crkvom, kršćanin ostvaruje bogoljubnost na način da je svjestan da za njegovu neprolaznu sreću Božja ljubav u Isusu Kristu podnosi i pribijanje na križ¹⁸ i nasilnu smrt (Zimmermann, 1963, 49). Upravo je Crkva ona koja nastavlja Kristovo djelo spasenja u svijetu te svoje poslanje ispunja na način da cjelokupno čovječanstvo vodi prema cilju koji je čovjeku kao takvomu Bog namijenio, a to je najviši smisao života. U tom je cilju ujedno i opravdanje povijesnoga utjelovljenja Kristova, drži Zimmermann, te zaključuje: »Po Kristu doznajemo (‘objavom’), da je čovjeku određeno nadnaravno posjedovanje Boga — i po Kristu upoznajemo put, koji vodi k tome nadnaravnom cilju: neposrednom sjedinjenju s Bogom. Oživotvorba toga cilja osnova se na vjerovanju u Kristovu objavu. Ovim putem vodi čovjeka Crkva Kristova — i u tome je njezin religijski smisao« (Zimmermann, 1943, 243).

Na koncu, u toj molitvi Zimmermann insistira na istinitosti Božje objave, koja ni u kojem slučaju nije obmana za čovjeka. Naime, na više mjesta naš filozof u svojoj molitvi o tom govori: »zar bi ti [Isuse Kriste] sviestno obmanjivao ljude, koji su zbog vjere u tebe položili živote?«; »pa zar bi Bog pristao, da preko tebe obmanjuje ljude?«; »Zar ovo najbolje, što možemo od Boga očekivati, dokazi do nas putem Božje obmane?«; »Zar taj plod ljubavi prema tebi može biti plod neistine?« (Zimmermann, 1945, 123–124).¹⁹ Uzimajući u obzir cjelokupno Zimmermannovo filozofsko stvaralaštvo, smatramo da je i više nego očito da je bio u

17 »Činjenica je, da u svim religijskim pojavama dolazi do izražaja neko čovjekovo držanje prema nečemu neempiričkome. [...] U svakom relig. aktu očituje se priznanje nečega višega nego što je sjetilima pristupno, nečesa što nadilazi u kojemgod pogledu empirička data« (Zimmermann, 1924, 408).

18 »Tko u Krista vjeruje, zna da je smisao njegove smrti na križu ljubav Božja, koja čovjeku daje život kao pripremu za novi životni oblik, gdje će blaženstvo u ljubavi k Bogu nadilaziti svaku sposobnost naše sadašnje naravi« (Zimmermann, 2020, 645–646).

19 »Filozof može ovako razmisliti: apsurdno je pretpostaviti da bi se kršćanska bogoljubnost, daleko savršenija iznad naravne bogoljubnosti, osnivala na zabludi, na obmani glede Krista, jer bi to značilo da ova savršenija ne odgovara volji Božjoj, dok bi joj odgovarala nesavršena bogoljubnost. Već time je opravdana istinitost vjerovanja u Božju ljubav na Kristovu križu. Posve je jasno da jedino ova historijski bogoobjavljena religija dolazi u obzir, dok smo u naravnoj religiji govorili samo s gledišta razumskog znanja« (Zimmermann, 1963, 49–50).

trajnoj potrazi za smislom i naglašavao mogućnost istinite spoznaje čovjeka, i to ne samo one subjektivne (ovosvjetska), nego i spoznaje koja ide iznad ovoga materijalnoga svijeta (metafizička). Nije stoga čudno da i u svojem odnosu prema Bogu insistira na tom da Bog, bilo sam, bilo po svojem Sinu Isusu Kristu, ne obmanjuje ljude, nego ih uvodi u svu istinu. Na jednom drugom mjestu Zimmermann o kršćanskoj poruci i njezinu učenju o Bogu, koji je istina, piše: »Nikad još dosad nije nitko dokazao, da se naše priznavanje Krista Sinom Božjim osniva na zabludi [...]. Samo ljubav vodi k istini, a tome i do Boga po Kristu, jer On je 'Put, Istina i Život'« (Zimmermann, 1941, 361).

Zaključak

Doprinos filozofa Stjepana Zimmermanna razvoju hrvatske filozofske misli nedvojbeno je velik.²⁰ Uz to, bio je i izrazito plodan filozofski pisac (Lovrić, 2012, 487). Uz tu Zimmermannovu filozofsku stranu stvaralaštva postoji i druga — teološka, za koju smatramo da do sada nije dovoljno istraživana. Da se ne bi stvorio pogrešan zaključak, ovdje naglašavamo: Zimmermann nije bio teološki, nego prvotno filozofski pisac. Ipak, u njegovim spisima pronalazimo više od samih naznaka pojedinih teoloških tema, kao primjerice osoba Isusa Krista, Crkva od Krista ustanovljena i sl. U tom kontekstu pronalazimo i njegovu molitvu Isusu Kristu, koja je glavna tema ovoga rada. Kako smo mogli vidjeti, ta se molitva u pojedinim svojim dijelovima uklapa u njegovo filozofsko promišljanje o Bogu, čovjeku, naravnoj i nadnaravnoj religiji (kršćanstvo), Crkvi i sl. Za Zimmermanna »metafizika dobiva prvenstvo pred etikom, Apsolut pred Bližnji, a transcendentija pred imanencijom« (Miličić, 2016, 112). Iz odnosa prema Isusu Kristu čovjek treba pronaći smisao svojega života, koji nadilazi puku materijalnost te se čovjek može uzdići iznad ovoga svijeta, i to kako svojom spoznajom (mogućnost metafizičke spoznaje) tako i svojim duhovnim životom. U toj molitvi pronalazimo elemente Zimmermannovih filozofskih promišljanja, nedoumica i traženja. Naime, tek njihovim uvažavanjem moguće je shvatiti Zimmermannovu molitvu. Ona nam pokazuje misaoni tijek Zimmermannova duhovnoga i molitvenoga života, koji ga je kao svećenika itekako krasio cijeloga života. Tu molitvu kao crvena nit povezuje Zimmermannova potraga za sigurnošću ljudske spoznaje, a vrhunac je te spoznaje Isus Krist, koji nam svojim božanskim autoritetom objavljuje Boga. Ta vjera da je Isus Krist Božji objavitelj, tj. Sin Božji, za Zimmermanna je bila dovoljna da prihvati istinitost onoga što je u nadnaravnoj religiji — kršćanstvu — objavljeno te kao takvo postaje normativno za život čovjeka vjernika, a na poseban način za čudoredni život.

20 O njegovu doprinosu filozofiji kod nas pisao je Ivan Macut u dvije studije (Macut, 2018a; 2018b). Ivan Čehok također ističe Zimmermannovu važnost za doprinos razvoju filozofske misli kod nas: »Zimmermann nije samo izgradio u nas jedinstveni zaokruženi sustav filozofije s uporištem u neoskolastičkoj školi već je našoj filozofskoj i kulturnoj javnosti predočio najvažnija usmjerenja suvremene filozofije, sistematizirajući ih u brojnim povijesnim problemskim prikazima« (Čehok, 1993, 140).

Literatura

- Čehok, Ivan (1993). *Filozofija Stjepana Zimmermanna*. Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo.
- Hanžek, Ljudevit (2012). Bubanović i Zimmermann o duši i tijelu. *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 38(1) 105–121.
- Hanžek, Ljudevit (2013). Zimmermannova polemika s Vernićem i Lachom. *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 39(1) 315–328.
- Lovrić, Mihaela (2012). Zimmermann o spoznaji istine. *Filozofska istraživanja*, 127–128(3–4), 487–500.
- Macut, Ivan (2018a). *Hrvatska filozofija od obnove Zagrebačkog sveučilišta 1874. do uspostave Nezavisne Države hrvatske 1941. godine*. Split: Služba Božja.
- Macut, Ivan (2018b). *Filozofija u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*. Zagreb: Školska knjiga.
- Miličić, Zvonko (2016). Stjepan Zimmermann: Temelji (prijekantovske) filozofije. *Filozofska istraživanja*, 141(1), 105–117.
- Zimmermann, Stjepan (1923). *Temelji psihologije: Opća nauka o svjesnom životu ljudske duše*. Zagreb: Hrvatska bogoslovna akademija.
- Zimmermann, Stjepan (1924). Pogled na religijsku znanost. *Bogoslovska smotra*, 12(4), 408–441.
- Zimmermann, Stjepan (1930). Ideologija kršćanstva. *Bogoslovska smotra*, 18(4), 407–441.
- Zimmermann, Stjepan (1934). *Temelji filozofije: Historijsko–kritička orijentacija*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Zimmermann, Stjepan (1937). *Filozofija i religija II*. Zagreb: Zbor duhovne mladeži zagrebačke.
- Zimmermann, Stjepan (1938). *Religija i život*. Zagreb: HAZU.
- Zimmermann, Stjepan (1941). *Filozofija života*. Zagreb: HAZU.
- Zimmermann, Stjepan (1943). *Kriza kulture: Kulturno–filozofijske studije iz suvremene socialne filozofije*. Zagreb: HAZU.
- Zimmermann, Stjepan (1944). *Smisao života*. Zagreb: Hrvatska Akademija Znanosti i Umjetnosti.
- Zimmermann, Stjepan (1945). *Putem života: Autoergografija*. Zagreb: Velebit.
- Zimmermann, Stjepan (1963). Filozofija i kršćanska religija o smislu života. *Bogoslovska smotra*, 33(2), 444–50.
- Zimmermann, Stjepan (2020). *Znanje i vjera*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.

The Prayer of Philosopher Stjepan Zimmermann

Ivan Macut*

Summary

This paper is divided into two main sections. In the introduction, the author draws our attention to the fact that Zimmermann is not unknown in Croatian philosophical and cultural circles. Following the introduction is the first section entitled “Zimmermann’s Prayer”. It contains the text of the prayer itself which was published in The Way of Life in 1945. In the works of Zimmermann certain prayers are also mentioned which were written by other authors, such as Giovanni Papini. The second section of the paper, entitled “An Analysis of Zimmermann’s Prayer”, provides a brief study of certain elements contained therein. The analysis is based on his philosophical texts and mental pursuits of topics such as man in search of the meaning of life, Jesus Christ as revelator of God, Jesus Christ as a historical figure, the soul, knowledge of God through the created world and the truth of Christian revelation. As regards the Zimmermann prayer, its starting point and foundation is the historical figure of Jesus Christ who is also the very center of his prayer. Furthermore, it is important for Zimmermann to prove that man can transcend earthly cognition (materialism) by means of his reason, and that he has the potential for super-experiential cognition (metaphysical cognition). God is revealed to man in Jesus Christ who is the mediator of the revelation. God’s revelation is a certainty, and man has no need to doubt its truth. The conclusion of the paper emphasizes that Zimmermann is not a theological but primarily a philosophical writer; however, Zimmermann’s prayer is an indication that there is a theological side to his texts which needs to be explored in more detail.

Keywords: *Stjepan Zimmermann; prayer; God; philosophy; faith; Christianity*

* Ivan Macut, Ph.D., Assistant Professor, Faculty of Theology, University of Split. Address: Zrinsko-Frankopanska 19, 21000 Split, Croatia. E-mail: ivanmacut@libero.it